

tíz esztendőnk legjobb kritikakötetét, sutba vágva minden vélt és valószínűs „irodalmi” protokoll-listát, s alkalmat szolgáltatva olvasóinak a fennhangon tündödre: hogy miért is szorult az utóbbi években „a pálya szélére”, miért is hallgatott el. Könyvének bizarr címe a meg nem alkuvás, a következetes szellemi magatartás foglalatja, antiszthenészi mottoját literátoraink figyelmébe ajánlom: „Legyek bolond inkább, semmint megelégedett.”

HORNYIK Miklós

TUDOMÁNYOS MAGYARÁZAT ÉS ÚTMUTATÁS

(Reháik László: *Politikai rendszerünk időszerű kérdései*. Forum Könyvkiadó, Újvidék, 1982.)

Politika, politikai rendszer — szavak, naponta használjuk őket anélkül, hogy elgondolkoznánk a jelentésükről, jelentésük különféle változatairól. Az emberi társadalom fejlődésével a közösség mind több tagja kerül abba a helyzetbe, amiben korábban csak a kiváltságosok kisebb csoportja volt, hogy beleszólhat a közügyek intézésébe, az adott társadalmi közösség élete, fejlődése kérdéseinek megoldásába; úgy is mondhatjuk ezt, hogy foglalkozik a politikával, megpróbálja érvényesíteni érdekeit a politikai rendszer intézményein keresztül. Hogy ez mennyire sikerül neki, ez a politikai rendszertől, ennek intézményeitől is függ, érthető tehát, hogy a polgároknak a politikai életbe való szélesebb bekapcsolódásával egyre inkább fokozódik az érdeklődés magának a politikai rendszernek, kiépítésének a kérdései iránt is.

E fokozódó érdeklődés kielégítésének a szolgálatában áll Rehák László könyve, a *Politikai rendszerünk időszerű kérdései*, ami az idén jelent meg a Forum kiadásában. Szükségletet elégít ki, megjelenése mindenképpen hasznos tehát. Jelentőségét csak növeli, hogy eddig magyarul megjelent ugyan már nem egy olyan munka, amely — ha nem is ez volt a fő témája — ilyen vagy olyan formában érinti a politikai rendszer kérdéseit, ezek azonban többnyire fordítások voltak, elsősorban kiemelkedő társadalmi-politikai dolgozóink beszámolóí vagy más munkái, magyar nyelven megírt ilyen témájú könyvet még nem adtunk ki, viszont a politikai, a tudományos nyelv kialakítása, fejlődése szempontjából éppen ezeknek a munkáknak van különleges jelentősége.

A kötet végén olvashatjuk a szerző Jugoszlávia politikai rendszerére vonatkozó munkáinak jegyzékét, ebből is látszik, hogy Rehák László húsz évvel ezelőtt, 1962-ben jelentette meg a politikai rendszerrel kapcsolatos első munkáit, s azóta mind társadalmi-politikai dolgozót, mind kutatót s mind egyetemi tanárt egyaránt foglalkoztatja a téma különféle vonatkozása. Ennek megfelelően komplex módon közelíti meg a po-

litikai rendszer kérdéseit: a jelenlegi társadalmi-politikai gyakorlat jelenségeinek, folyamatainak taglalásakor hozzáállása nem nélkülözi a szűkebb elméleti alapot, de az elméleti, elvi kérdések tárgyalásakor sem szakad el a valóságtól, a változó társadalmi gyakorlattól, ami tulajdonképpen az elméleti fejtegetések, megállapítások, következtetések próbaköve.

Mint a kötet előszavában maga mondja, a szerző öt fejezetre osztotta könyvét, munka közben azonban (a terjedelem miatt) el kellett állnia egy résztől (a képviselői és küldöttrendszer). Az első fejezet a politikai rendszerre vonatkozó alapvető marxista nézeteket ismerteti, kitér az alapvető fogalmak, a politika, a politikai rendszer megvilágítására, ismerteti a kérdés tanulmányozásában kialakult elméleteket, imponáló magabiztossággal és jártassággal vezeti az olvasót a politikai rendszer úttörőinek nézetei és a hazai politológusok újabb keletű megállapításai között. Egyúttal rámutat a marxista nézeteknek a politika megvilágításában is megnyilvánuló előnyére:

„Az embertől elidegenedett, látszólag függetlenedett társadalmi erőként ható politikai tényezőket a marxizmus a maga valós talajához köti, felfedve emberi és társadalmi jellegüket. Feltárja annak okait is, hogy az általános társadalmi érdek hordozói miért jelentkeznek külső kényszer alakjában. A marxizmus e téren sem szorítkozik pusztán a tudományos magyarázatra. Tudományosan megalapozott útmutatást is nyújt arra, hogy a győzedelmeskedő munkásosztály milyen körülmények között és milyen eszközök révén szüntetheti meg fokozatosan a maga és minden más osztály számára az elidegenültséget a politika területén is.” (33. oldal)

Megannyi eszköz, tényező, körülmény befolyásolja az elidegenültség megszüntetésének a lehetőségét, a dolgozónak, aki maga is részt akar venni ebben a folyamatban, mindenképpen szüksége van a tudományos magyarázat mellett a tudományosan megalapozott útmutatásra is; ezt a szempontot szem előtt tartotta a szerző is könyve írásakor.

Az alapvető nézetek ismertetése után Rehák áttér a JSZSZK politikai rendszerével kapcsolatos kérdések taglalására, ebben a fejezetben politikai rendszerünk osztálytartalmaról, jellegzetességeiről és az öngazgatási társadalmi-politikai rendszer fejlődési irányzatairól értekezünk. Lényeges jellemzője a jugoszláv szocialista fejlődésnek, hogy a fegyveres forradalom után viszonylag rövid idő elteltével megkezdődött az állam elhalásának folyamata, az állami erőszak helyett egyre inkább társadalmi eszközökkel szabályozták a viszonyok jelentős részét, vagyis a proletárdiktatúra lényege mind demokratikusabb módon valósul meg. Rehák írja:

„A jelenleg érvényes szövetségi, köztársasági és tartományi alkotmányok összességében a társult munka rendszerének alkotmányaként emlegetjük, mégpedig joggal, mert olyan társadalmi viszonyokat rendez át-fogóan, amelyek nem tartoznak a szokásos jogrend kereteibe. E viszony-

rendszerek legalábbis az öngazgatási jog kereteibe tartoznak, amelyek az a sajátossága, hogy jog is meg már nem is az, noha kétségkívül társadalmi magatartási szabályokat tartalmaz és, nem kis mértékben, a társadalmi viszonyokat is rendezzi.” (55. old.)

A harmadik fejezet — további lépés a téma konkretizálása felé — a föderatív berendezéssel, a föderalizmus kérdéseivel foglalkozik, külön részben tárgyalva az autonómia és Vajdaság autonómiájának fejlődési távlatait, a negyedik pedig a társadalmi-politikai szervezetek szerepét, feladatait, programját ismerteti meg az olvasóval, illetve azt, ahogy ezek kifejezésre jutnak Jugoszlávia politikai rendszerének működésében.

Könyve előszavában Rehák azt mondja: „De bármennyire közvetlenül vesz is körül bennünket ez a politikai rendszer, bármennyire merülünk is bele a működésébe, noha működésének és megvalósításának részesei vagyunk, szocialista öngazgatásunk politikai rendszerének elméleti (köznapibb megjelöléssel: elvi) kérdéseiben korántsem mozgunk otthonosan.” Aki ezt a munkát elolvassa, olvastatja, utána otthonosabban mozog a politikai rendszer, az öngazgatási politikai rendszer kérdéskörében. Megismerkedik a rendszer intézményeivel, kialakulásukkal, működésükkel, a nehézségeikkel és a továbbfejlesztési lehetőségeikkel, egy megbízható alapot kap, amire aztán továbbépítheti újabb ismereteit.

A könyv terjedelme eleve megszabta, milyen részletességgel fejthet ki egy-egy kérdést a szerző. Elmondható, hogy politikai rendszerünk időszere kérdései jelentőségének megfelelő terjedelmet és figyelmet szentel, a megfelelő arányok betartása mellett is úgy tűnik azonban, hogy a DNSZSZ helyzetével és szerepével, valamint a Vajdaság SZAT helyzetével foglalkozó rész a legátfogóbb, ezekben a részekben több az eredeti gondolat, a szerző saját vizsgálódásai alapján kialakított vélemény s a szocialista öngazgatás politikai rendszerében való jártasság. A tárgyalta anyag szuverén kezelése itt adja a legmegfelelőbb nyelvi megfogalmazásokat is. Politikai nyelvünk általában (s érthetően) amolyan fordításízű, a sokszor idegenszerű mondat szerkesztés nemegyszer megnehezíti politikai szövegeink megértését. Az említett két részben érezhetjük leginkább, hogy a szöveget magyarul, anyanyelvünkön gondolták át, az egyes jelenségekre, a közöttük kialakult viszonyokra megfelelő szavakat, szókapcsolatokat, szerkezeteket kell találni, s ez még külön, újabb dimenziót ad a szerzői alkotómunkának.

Leginkább itt tapasztalható az az előny, amely a kérdésnek a totalitásból való megközelítéséből adódik, abból, hogy a kutató-olvasó és a társadalmi-politikai dolgozó a politikai rendszer egyes intézményeinek, vonatkozásainak tárgyalásakor nem néveszti szem elől, hogy a valóságban nemritkán szakadék van egyrészt a kinyilatkoztatott, elfogadott elvek, másrészt a megvalósuló társadalmi gyakorlat között, s az egyes intézményes megoldásokról kialakítandó nézetekhez nem elegendő csak azok programjának vagy a politikai szervezetek határozatainak elemzé-

se (noha nyilvánvaló, hogy ezek kidolgozásakor is figyelembe veszik a társadalomtudományos eredményeket), számba kell venni azt is, az elvi, politikai álláspontok miként valósulnak meg a gyakorlatban, konkrét esetben, hogy a politikai rendszer intézményes formái mennyire teszik lehetővé a dolgozók és polgárok mind nagyobb arányú, mind hatékonyabb részvételét a társadalmi ügyek intézésében, a társadalom életét, fejlődését meghatározó döntések meghozatalában.

Talán ez az, aminek olvasás közben a szükségét érezzük: az értékítéletek kimondása előtt álljon ott az elmélet és a valóság szembesítése, mintegy hitelt adva a leszúrt következtetéseknek.

Egy évtizede múlt, hogy megjelent a *Létünk* első száma. A magyar nyelvű társadalomtudományi folyóirat megindításának egyik célja volt, hogy lehetőséget nyújtson az értelmiségieknek, tudósoknak a magyar nyelven való publ.kálásra, s ezzel is hozzájáruljon azoknak a szükségszerű nyelvi alakzatoknak, szerkezeteknek a kialakításához s alkotói alkalmazásához, amelyek a jugoszláv társadalmi gyakorlat sajátjaiból adódnak. Rehák László mint a *Létünk* fő- és felelős szerkesztője is tudatosan tevékenykedett ennek a törekvésnek a megvalósítása érdekében, ez a könyv erről, ennek az eredményességéről is tanúskodik.

BURANYI Nándor

A SZEREPJÁTSZÁS KAMASZREGÉNYE

Witold Gombrowicz: *Ferdydurke*. Magvető, Budapest, 1982.

„Ó mennyire irigylem a fennkölt irodalmárokat, akik már bölcsejükben szublimálódtak, és nyilván felsőbbrendűsége predestináltak, akiknek a lelke szüntelenül fölfelé funkcionált, mintha dikiccsel bíználgáltak volna a hátulját: a komoly írókat, akiknek a Lelke komolyan vette magát, és velük született könnyedséggel, nagy alkotó kínban, olyannyira magasztos, malasztos és egyszer s mindenkorra megszentelt fogalmak körében ügyködtek, hogy magát az Istent is szinte valami közönséges és kevésbé nemes dolognak tartották!”

„Azt hisszük, mi konstruáljuk a szerkezetet: de ez önámítás, ugyanannyira konstruál a szerkezet bennünket. Az, amit leírtál, diktálja neked a folytatást, a mű nem belőled születik, ezt akartad írni, és valami más íródott általad. A részek az egészhez húznak, minden egyes rész titokban az egész felé igyekszik, kilterekedésre törekszik, kiteljesedést keres, kiegészítést követel a saját képére és hasonlatosságára. Elménk a jelenségek zavarosan kavargó óceánjából kihalász egy részt, tegyük föl, egy fület vagy lábat, rögtön a mű elején tollunk alá tolul egy fül vagy láb,